

**СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ДЖЕЛЯЛЕДДІНА РУМІ:
П'ЄСИ «ШЕМСЕ! НЕ ЗАБУВАЙ!», «МЕВЛЯНА»**

Статтю присвячено аналізу інтерпретаційних моделей образу Мевляни у сучасній турецькій драматургії на прикладі п'єс Реджепа Більгінера «Мевляна» та Озена Юли «Шемсе! Не забувай!»

Ключові слова: *турецька драматургія, образ, Мевляна, інтерпретація.*

Статья посвящена анализу интерпретационных моделей образа Мевляны в современной турецкой драматургии на примере пьесы Реджепа Бильгинера «Мевляна» и пьесы Озена Юлы «Шемс! Не забывай!»

Ключевые слова: *турецкая драматургия, образ, Мевляна, интерпретация.*

The article is devoted to the analysis of interpretation models of Mevlyana in modern Turkish dramaturgy on the example of play of Redzhep Bil'giner «Mevlyana» and Ozena Yula's play «Shems! Not forget!»

Key words: *Turkish dramaturgy, appearance, Mevlyana, interpretation.*

Постать Джемаледдіна Румі, ісламського суфія, поета епохи Середньовіччя, донині привертає увагу всього світу. Про його життя та творчість написано безліч історико-філософських, богословських, літературознавчих, лінгвістичних, педагогічних та інших розвідок. Його твори видані у численних перекладах різними мовами світу, у працях про Румі можна знайти вагомий обсяг спостережень, паралелей, міркувань. Його називали “однією з найвидатніших постатей золотого віку суфізму” [Персько-гаджицька література 2005, 211], “великим поетом та гуманістом” [Джан 2008, 11], “натхненним поетом-персом” [Кримський 2007, 274].

Вже від XVIII ст. ім'я Джемаледдіна Румі починає з'являтися у публікаціях та працях Заходу (Ж. де Валленбур, Й. Гаммер, Р. Ніколсон, Е. Палмер, Г. Ріттер, Ф. Руккерт, Е. Уінфілд, А. Шиммель). Сталий інтерес до Румі засвідчує поява цілої низки присвячених Румі дисертацій, збірників, перекладів його творів.

Серед сучасних українських дослідників, які вивчають, інтерпретують й аналізують життєвий і творчий шлях Джемаледдіна Румі, можна назвати Л. Грицик, О. Дерменджі, О. Мавріну, Т. Маленьку, Я. Полотнюка, Г. Рог, Г. Халимоненка.

Сучасну інтерпретацію образу Мевляни пропонують і турецькі дослідники та драматурги, такі як Ісмаїл Якіт, Локман Солмаз, Мегмет Демірджі, Неджааттін Турал, Озен Юла, Реджеп Більгінер.

Трансформаційні моделі образу Мевляни чітко простежуються у турецькій романістиці: «Пророк любові» Незіхе Араз, «Мевляна всередині нас» Джіхана Окуюджу, «Кохання» Еліф Шафак, «Баб-и Есрар» Агмета Уміта, «Сльози любові» Сінана Ямура.

У цій розвідці вперше аналізуються художні інтерпретації образу Джелаледдіна Румі в сучасній турецькій драматургії. Літературознавча рецепція характеротворення внутрішнього світу національного образу зі сфери гуманітарного знання базується на залучених у творах історичних мотивах.

Зародження турецької авторської драматургії сягає другої половини XIX ст. (п'єса Ібрагіма Шинасі «Одруження поета» (1860 р.). Одним із найважливіших факторів, які обумовлюють самобутність турецької драматургії як самостійного ідейно-естетичного комплексу, є її безпосередній зв'язок з традиціями турецької народної драми [Оганова 2006, 3]. Становлення турецької авторської драматургії спиралося на теорію драми, яку розробили перші письменники доби Просвітництва (Агмет Мідхат, Намик Кемаль).

Цікавою властивістю турецької постмодерністської драми є звернення до давньої турецької літератури, підсвідоме намагання пов'язати сучасність із культурно-історичною традицією, відгуки і перегуки з темами, ситуаціями, образами чи персонажами з інших літературних творів. На доказ розглянемо п'єсу Реджепа Більгінера (1922-2005) «Мевляна» (2001) і п'єсу Озена Юли (1965) «Шемсе! Не забувай!» (2008). В основі обох п'єс лежить біографічне тло життя Джелаледдіна Румі, осмислене митцями у формі художнього образу відповідно до свого часу.

Життєвий шлях Джелаледдіна Румі у першоджерелах представлений у формі трикутника: життя поета до знайомства з Шемседдіном, вплив Шемседдіна на Румі, поява Румі-поета. У п'єсі «Мевляна» автор розкриває другий кут життя поета – зустріч поета з Шемсом, а також побіжно торкається третього кута – появи Румі-поета. П'єса починається саме зі знайомства Шемса і Мевляни:

Сцена перша. Невеличка площа у старій Коньї. Видно дві вулички, що ведуть до площі. Однією йде Мевляна, іншою – Шемс. Кожен промовляє сам до себе, чутно їхні голоси.

Мевляна: Я в якомусь незрозумілому, невизначеному стані.

Шемс: Я шукаю однодумця.

Мевляна: Я відчуваю, що зустріну того, хто мене врятує від самотності. Цікаво, хто він?

Шемс: Так, я шукаю когось. Але хто є я сам? Чому я зайшов у таке далеке місто?

Мевляна: Цікаво, це буде наставник чи товариш? Ох, ця нестерпна самотність!

Шемс: Я благав Бога: «Боже, зведи мене з тим, хто любить Тебе». Тому я й прийшов сюди – щоб знайти людину віруючу.

(Обоє дійшли до перехрестя, побачили одне одного й на мить застигли).

Шемс: Я впізнав тебе за твоєю ходою, поставою, ти саме той, кого я шукав! (Бере Мевляну за руки). Ану, скажи мені, хто є правдивий: Пророк Мухаммед чи Басзид Бістамі, який каже, що він пророк?

Мевляна: Безсумнівно, Пророк Мухаммед!...

Шемс: (голосно) Аллах! (падає на коліна)

Мевляна: (стає на коліна, піднімає Шемса) Ти саме той, на кого я чекав!

Шемс: А Ти саме той, на кого я сподівався. Я таємниця таємниць, світло світла [Bilginer 2001, 1-2].

П'єса Озена Юлі «Шемсе! Не забувай» охоплює лише частину життєвого шляху Мевляни, змальовуючи той період, коли Шемса не стало, переживання й гіркоту втрати Джелаледдіном Румі свого найближчого друга, як дружина й син Велед намагаються приховати від нього істину:

Керра Хатун: Може краще сказати, що Шемс, який дорожчий йому за життя, не може промовити й слова у тому глибокому колодязі, що він не може піднятися з-під землі й линути до нього?

Велед: Якщо він дізнається, то збожеволіє і втратить себе назавжди. І тоді ми його ніколи не повернемо [Yula 2008, 31].

Цікавою особливістю цієї п'єси О. Юлі є те, що Мевляна не представлений у формі образу-персонажу, про нього лише говорять дійові особи, але за задумом автора він ніби присутній на сцені за напівпрозорими шторами. Тоді як у п'єсі Р. Більгінера Мевляна є дійовою особою, хоча розповідь ведеться від імені його сина Веледа.

Дійовими особами у «Шемсі» є лише його дружина, двоє синів: Велед й Алааддін, душа покійної дівчини-Алхімії, невідомий і Тавус Хатун, від імені якої іде оповідь. Самотність, відчуття смутку, пошук істини – домінантні ознаки образу Мевляни у п'єсі Озена Юлі. Лише наприкінці п'єси ми бачимо момент істини, як Мевляна знаходить себе в Шемсові, і ця образна досконалість є чинником його естетичного значення:

Невідомий (розповідає Веледу, яким він востаннє бачив Мевляну):

Я зайшов усередину. Румі сидів до мене спиною. Чувся голос нея (муз. інстр.)... Він повільно повернувся до мене. Я не повірив своїм очам. Це

була людина з обличчям Шемса. Я сказав: «Шемсе!». Він одповів: «Румі». «Любов», - сказав я. «Моя сутність», - одповів він. «Радість», - сказав я. «Моє слово», - відповів він. «Життя», - сказав я. «Моє обличчя», - одповів він. «Сема», - сказав я. «Моя примха», - сказав він...». «Шееемсе», - протягнув я. «Моє ім'я», - сказав він. [Yula 2008, 53].

Сам автор п'єси говорить про те, що дуже надихнувся ідеями «Месневі» і вирішив написати щось на зразок дидактичного драматургічного твору. Але «...тут вмішався Шемс. І все пішло зовсім по іншому сценарію. Те, що Шемс раптово зник, те, що його було вбито, що всі приховували цю таємницю...» [Özdemir 2011, 1], - це був саме той сюжет, який він прагнув відтворити. «Мою увагу привернула заворожуюча суфійська таємничість віднайдення істини, як людина знаходить себе в іншій людині, в божественному началі... Я вирішив написати свою п'єсу у віршованій формі. Але мова проста, зрозуміла. Давно вже не писалися поетичні драми, вважається, що це пережитки минулого. Але, на мою думку, поезія дуже личить сцені, вона доповнює традиційний образ драматургії...» [Özdemir 2011, 1].

В інтерв'ю журналу «Санат Гюндемі» (2011) Озен Юла говорить про неможливість спроектувати почуття головних дійових осіб лише у духовному плані. Перед нами постає новий образ Мевляни – звичайної людини зі своїми бажаннями і почуттями: «Мевляна знав, що його син Алаеддін кохає дівчину-Алхімію, але, незважаючи на це, віддав її за Шемса. Він просто прислухався до свого внутрішнього голосу, хоча не завжди він може правильно спрямувати людину. Але в цьому і полягає людська сутність. Він дослухається до свого серця і приймає відповідні рішення, які іноді мають негативні наслідки для оточуючих...» [Onağcı 2011, 94].

У п'єсі «Мевляна» Джелаледдін Румі постає в образі справжнього суфія, віруючої людини, сильної духом, яка не здається, незважаючи на всі плітки й пересуди через дружбу з Шемсом:

Сцена шоста. У будівлі великого візира Муїнеддіна Перване. Велика кімната. На підлозі лежать подушки для сидіння. Місце, на якому сидить візир, вище за інші. Гості: Мевляна, кадій Ізеддін, священик, Ходжа, державні та наукові діячі, Т.Шемс. Мевляна сидів біля М.Перване. Встав, підійшов до місця біля дверей, де сидів Шемс, сів біля нього.

К. Ізеддін: Чому шановний Мевляна сіли біля дверей?

Мевляна: Я вибрав собі найголовніше, центральне місце.

К. Ізеддін: Найголовніше місце?

Мевляна: Так, найголовніше місце – місце поряд із товаришем.

К.Ізеддін: А де товариш?

Мевляна: Ти що, не бачиш?

К. Іззеддін (з насмішкою) А ну, покажи!

Мевляна: Шановний пане кадїю, вчені вважають, що центральне місце – посередині канани. Дослідники вважають, що центральне місце – будь-яке місце в домі. А суфїї вважають, що центральне місце – на краю канани.

К. Іззеддін: А закоханї?

Мевляна: А закоханї – що біля коханого [Bilginer 2001, 25].

Образ Мевляни-проповідника й вчителя уособлюється в цитатах із його Месневі:

Мевляна: Пташка може літати лише з птахами своєї породи. Для людини товаришувати з тим, хто не має рівноваги в душі, то смерть. Ти саме той, на кого я чекав.

Мевляна: Розумна людина має виносити для себе урок з того, що трапляється з його товаришем.

Мевляна: Чи не для того було створено людину, щоб вона зробила знання вічними? Якщо виходити з того, що людина – відображення Бога, то вона має сама забажати зробити нездійснене.

Мевляна: Будь таким, яким ти є насправді. Або ж стань таким, яким ти намагаєшся бути.

Мевляна: Життя складається з чорних і білих ланок життєвого ланцюга: то гарна новина, то сумна, то щастя, то горе [Bilginer 2001].

У п'єсі привертає увагу новий, незвичайний образ Мевляни – образ люблячого свекра. Мевляна піклується про душевний і матеріальний стан своєї невістки, батько якої раптово помер:

Мевляна: Веледе, наш шейх помер. Тобі треба дуже піклуватися про свою дружину і його доньку. Щоб вона не відчувала якогось дискомфорту, що ніби її батько помер і за нею погано дивляться.

С. Велед: я – син Мевляни. До того ж у нас з нею син – продовжувач нашого роду.

Мевляна: Поважай її і піклуйся про неї й сина. Я їй листа написав (Вказує на Ч. Хюсамеддіна)

Ч. Хюсамеддін (Читає): Дочко моя, Фатьма. Знай, що все, що тебе ранило, ранило і мене. Ваші проблеми – наші проблеми. Якщо син мій, Велед, тебе чимось образив, не подивлюся, що він моя кровинка і викину його з серця [Bilginer 2001, 99].

Драма віддзеркалює свій час. Реджеп Більгінер порушував специфічні проблеми сучасного суспільства, однією з яких є нетерпимість до іншого, неповага, відсутність діалогу культур і релігій. Автор використав літературні прийоми, щоб показати читачам і глядачам образ толерантного Мевляни з метою нагадати про істинність і правильність такої якості характеру:

Мевляна: (сам до себе) Ще більше любові, ще більше толерантності! Як би було добре, якби наш світ складався з моря любові, а ми б у ньому плавали і потроху ставали дійсно людяними...

Входить священик. Мевляна промовляє вірші. Ч. Хюсамеддін записує. Мевляна бачить священика. Обоє вклоняються одне одному. Мевляна вклоняється ще раз і ще раз).

Священик: Яка скромність, Мевляне! Як я не намагаюся, але не можу випередити Вас у скромності.

Мевляна: Всевишній нагородив мене багатством серця. Я ділюся ним зі своїми друзями.

Священик: Я просто у захваті від вашої поведінки.

Мевляна: Друг – дзеркало друга. Куди Ви йдете?

Священик: До Вас. Я давно вже не був у вас, от і вирішив побачити Вас, поговорити.

Мевляна: Я набагато більше скучив за Вами. Честь приймати такого гостя.

Священик: Відкрийте мені таємницю Вашої скромності.

Мевляна: Як я можу не схилитися перед священним створінням – людиною.

Священик: Але ж я – християнин. А Ви – мусульманин.

Мевляна: людяність важливіша за всі релігії.

Священик: Ви – мудра людина, ви змогли привнести радість і дружбу в життя жителів Коньї. А я не зміг досягти цього у своїй церкві.

Мевляна: Головне – це любити і бути любимим. Спочатку про мене багато чого говорили, але коли навчилися любити й відчули справжню насолоду від того, що хтось їх любить, тоді вони змінилися.

Священик: Значить, любов.

Мевляна: Так!

Священик: Ви молитесь у мечеті, а ми – в церкві.

Мевляна: У нас намаз, у вас молитви, але віра одна, вона незмінна. І від цього спокій на душі.

Священик! Спокій! Але все одно я не зміг дати віруючим того, що ви змогли дати. Може, мені релігію змінити і стати вашим мюридом?

Мевляна: Ні-ні. Ти потрібен своїм віруючим. Ти добрий, товариський. Ти і так можеш стати моїм мюридом, для цього не потрібно обертатися в іншу релігію [Bilginer 2001, 95-96].

Румі вважав себе суфієм-практиком, тому важливими у його біографії є знайомства з Сеїдом Бурханеддіном, Салахеддіном Заркубі, Хюсамеддіном Челебі. У п'єсі «Мевляна» саме Хюсамеддін Челебі надихнув Румі на написання Месневі:

Ч. Хюсамеддін: Ті, хто люблять тебе і прислухаються до твоїх слів, читають якись свої книжки. А ти напиши таку книгу, якою б захоплювалися і забули про інші.

Мевляна: Яку книгу?

Ч. Хюсамеддін: Месневі.

Мевляна (Встає. Схвильовано дістає з тюрбана шматок паперу).

Тримай. (Починає промовляти вірша [Bilginer 2001, 101].

Обидві п'єси мають великий успіх на сцені Державного театру міста Конья (до того ж, у ролі Алаеддіна, сина Мевляни, – його онук у 24 коліні актор Сінан Тузджу), а також у Німеччині, Франції і Швейцарії. Побудовані на інтертекстуальності, попри свою лаконічність, теми п'єс близькі сучасникам, музичне оформлення налаштовує на чуттєве сприйняття.

Культурологічні позиції новітньої турецької драматургії кінця ХХ – початку ХХІ ст. сприяють появі нових інтерпретацій вічного образу Мевляни, найхарактернішими з яких є національний образ толерантної людини. Образ Мевляни здобуває естетичну значущість завдяки єдності емоційного й логічного ствердження сенсу людського життя. Інтерес до Румі не згасає і в ХХІ ст., румійська тематика посідає важливе місце у наукових дослідженнях українських сходознавців. Висвітлення образів національних культур є багатоглядним в рецепції інших культур. Спроби поглянути на постать Румі з перспективи свого світогляду потребують пильної уваги до уможлидних поглядів Румі, джерел його поезії та філософії.

1. *Джан Ш.* Мевляна Джалаледдин Румі – жизнь, личность, мысли / Шефик Джан. – М.:Новый свет, 2008. – 432 с. 2. *Кримський А.Ю.* Вибрані сходознавчі праці: в 5 т. / Агатангел Кримський – К.: Стилос, 2007. – Т. 2: Тюркологія. – 528 с. 3. *Оганова Е.Г.* Традиции народной драмы в современной турецкой драматургии [Монография] / Елена Оганова. – М.: ИСАА МГУ, 2006. – 272 с. 4. *Персько-таджицька література.* – К.: Грамота, 2005. – 360 с. 5. *Bilginer R.* Mevlana Aşık ve Maşuk / Recep Bilginer. – Ankara: AYK Atatürk kültür merkezi, 2001. – 109 s. 6. *Onarıcı N.* Nilgün Şems. Unutma! / Nilgün Onarıcı. – Sanat gündemi. Mayıs-Haziran, 2011. – S. 92-94. 7. *Özdemir Ö.* Şiir diliyle anlatılan cinayet / Özlem Özdemir. – Milliyet Cadde. 16 Mayıs, 2011. – S. 1-2. 8. *Yula Ö.* Toplu oyunları 4 / Özen Yula. – İstanbul: Mitos boyutları, 2008. – 184 s.